

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

**ha- To'eh be-darke ha-hayim, o', Toldot Yosef ha-yatom
me-'ir Madmenah**

Smolensqin, Pereš Ben-Mošē

השמ ןב ץרפ, ןיקסנעלאמס

Ṽin, 629 [1868 oder 1869]

ה

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10010

כאשר שגו המה בימי נדודם . . . או יבחרו למו דרכים חדשים ויאבדו דרך
עמם, כי יאנפו כמוריהם ללא-צדק ולא-חכמה ויהפכו לאויבים להם . . .
וכל עמל אנשי-הרוח אשר נדבם לבם לה ש כ י ל להטיב מצב אחיהם עלה
בתהו, כי המה כאחת: מנהג אבותינו תורה היא! הזהרו בכני עניים שמהם תצא
תורה! ומי ישיכם מדרכם? אמנם כן עניתי אף אני חלקי אחרי רואי כל אלה:
הזהרו מבני עניים כאלה שמהם תצא תורה וידיה על ראשה!!

בני עניים שמהם תצא תורה

כשובי מבית הראש שבתי אל הישיבה ואבקש לי ספר להגות בו אך לא
מצאתי, כי הספרים הרבים הנמצאים שמה סגורים על מסגר בארונות ורק ראש
הישיבה והמשגיח יקחו מהם ולהנערים לא ינתן ספר. כי אם מכספם יקנו להם
ספריהם ויביאום אתם כנואם אל הישיבה, ואלה אשר קצרה ידם מקנות להם
ספר ישלמו לרעהים אגרות אחדות ויהנו אתם יחד. בעודני עושה הנה והנה
לבקש לי ספר נגיש אלי נער אחד ויאמר: הלא גמרא תבקש לך, הכה את
שכרי ונהנה יחד —

אני לא הסכנתי להגות את איש בספר אחד ויש את נפשי לקחת לי
ספר למעני — עניתיו כי יראתי להגות אתו יחד פן יראה כי קצרה בינתי
מהבין בגמרא.

פדרוני! איך לא תבוש בשת לבקש שכר ספרך? הלא לכך טפשו
כחלב ועליך לשחד מכספך להנער אשר ישפיל כבודו להגות אתך בספר אחד,
כי אולי יגונב אליך דבר מה ותקח אזנך שמץ דעת — קרא נער רם-הקומה
ודל-הכשר ועיניו מעופפות בחוריהן; כעיני צפעוני בנשתו אלינו כגבה-הרוח.
פני הנער הדובר כי אדמו כדם כי נכלם מדבריו, ובכל זאת התאמץ ויקרא: גם
לי לכב כמך —

לך לב כמוני? — קרא הנער אשר הכליטו בקצה וגאון — לך? הוי
נבער מדעת! מדחציף כולי האי שמע מינה ממור הוא —

והקורא לחברו ממור יורד עמו עד לחייו — נתן בקולו נער כבן שבע
עשרה שנה אשר נגש לקול הקריאה וימרוש לחיי הנער המתקצף.
מה לי ולך? — קרא הנער המכה בחמה אך גם ביראה — האם שקר
דברתי, כי פקדת עלי את עוני? —

ואת מי תניד מליס? — ענה הנער המתעבר על ריב לא לו — הלא
כמוך כמורו לב אחד לכם ולא נופל הוא ממך, ומדוע תחרפהו על לא דבר? —
שקר הדבר! לבי ראה חכמה הרבה יתר גם ממך ולשווא תעמוד לימינה

כי כלם יגידו פה אחד כי רבה חכמתי אלה פעמים מחכמתו —
שים מחסום לפיך פן אמלאהו בגללי צ . . . הבהמה!
לשווא תכטח בגבורת ימינך, כי אם תוסיף להראותני נחת ירך אקרא
עליך חמס כאוני המשגיח וייסרך על זדון לכך —

— להכות אותי בלשון תבקש? שמעו שמעו כל הנערים, המלשין הזה
יאמר להכות אותי בלשון! —
— העזובי נודע מאז למלשין! אך אל תשת לכך אליו, כי אנחנו נסכל
עצתו, כי נכזיבנו ואז יפקוד עליו המשגיח אפו על כי העז פניו לדבר שקרים
באזניו — קראו נערים אחדים פה אחד.
— גם אתם תעזרו לרעה — קרא העזובי — הלא המניף ידו על רעהו
נקרא רשע והוא הכני לחי ולי הצדקה לקרוא עליו חמס —
— ריבך ריב את רעך אך להמשיג סוד אל תגל — ענה אחד מהנערים.
— אך הוא חזק ממני ולא אוכל לו —
— אמנם הצדק אתו, כי מדוע הכלמת את הפדרוני והוא לא עשה
לך רעה? —
— הלא אמת דברתי כי עול-לב הוא ולא יכין עד מה וגם רבנו השביע
פעמים רבות כדברים האלה —
— לרבנו הצדקה לשפוט כהעולה על רוחו אך מי נתן לך הכח
להכלים רעך? —
— אבל אני אקרא בלי השך ואמר לכל, כי הוא נבער מדעת לכל נשא
אנחנו את חרפתו, הן לחרפה וכלמה תחשב לנו להתחשב כרעיו וחבריו, כי כל
איש אשר יראה אותו יאמר: אכן כל הנערים הנמצאים בישיבת מנחם נבערים
מדעת המה כמוהו ויתן חרפה על כל הישיבה, המעט מכם לעג בני ישיבת
יעקב אשר ילעינו לנו בשאט נפש ויאמרו כי ישיבתנו חדר ולא ישיבה
היא? הלא עלינו המצוה להרחיק כל נכער מדעת מנבולינו למען לא נבוש
בהם — כל הנערים החרישו ולא ענו דבר, כי העתיר עליהם דבריו והנער הנכלם
נאנח וישב אחר, נחומי נכמרו עליו לכן נגשתי אליו ואמר: הנני לשבת אתך
יחד ומחיר ספרך אתן כאשר תשת עלי כי מצאת חן בעיני, גם למען הרעים את
שונאך כי גאה ונאון שנאתי — הנער הביט בי כתודה ואהבה ויאמר: לא אקח
מידך כל מאום אם אך תאבה להנות אתי יחד —
— אבל אני אשלם לך בכסף מלא כי גם חכמתי לא רבה היא ואין לי כל
צדקה לקחת מידך מתנת חנם — הנער השתאה מאד לדברי ויאמר: בפעם
הראשונה אשמע מפי נער כי יתן תורה כי לא רבה תבונתו אבל כל אלה הנערים
יתפארו ויתנשאו איש על רעהו לאמר אני גדול ממך ולא כפי שכלם יתהללה,
לכן אהבך כאח ונהיה חברים אם תחפוץ —
— בכל לכבי — עניתו ונשב אל השלחן, הנער שם עיניו בספר אשר
לפניו אך תחת הגות בו החל לדבר אתי בקול דממה וישאלני לשמי ולעירי
ואני עניתו כי מעיר אשדות הנני וכי שמי יוסף —
— גם שמי יוסף — ענני — אך מעתה לא תקרא עוד בשמך יוסף כי
אם בשם האשדותי כאשר יכנו אותי בשם פדרוני מאשר כי מעיר פדרון
הנני, כי לא בשמותם רק על שם עיר מולדתם יקראו פה הנערים —
— מדוע ישנאך הנער אשר הכלימך? — שאלתיו.

— מי? העוזבי? הוא איש רע הלב ובליעל כנלב; בעת אשר יחסר לחמו —
כי הוא לא ידע שבעה כנלב — יבוא אלי וידבר תחנונים עדי אעניק מפתי
לו ועד ארגיעה ישכח טובה ומלא פני קלון, וכן יעשה לכל הנערים הקטנים
ממנו, אך עתה ירב כעסו עמדי על כי לא מלאתי חפצו להעניק לו מלחמי
כאשר בקש מידי היום כבקר, כי כחתי לתתו לנער אשר שלם לי בכסף מלא
מחירו מתת אותו להכלב הזה חנם, ולכן ישמור עברתו לי וימצא עלי תנאות
לבוא אתי בריב למען יבני לחי, אך אני לא אשיב לחורפי דבר ולכן יחרה אפו
כי עוד הרבה יתה, אלם להכות אותי לא יזיד במסר קראתי לריב —
— אמנם האם יעשה איש איש הישר בעיניו ואין מפגיע? ומדוע לא
יתאוננו הנערים המפלים רע כאזני הראשי, או המשגיח ויפקוד על המפלים את
עונם על עצמותם? —
— ראה אראה כי בפעם הראשונה הצנת כפות רגליך בנית הישיבה, כי
לולא זאת כי אז ידעת דרכיה ומשפטיה —
— אמת הדבר כי מעודי לא הייתי עוד בישיבה ואת אשר אחזה לי עתה,
לא טוב עשיתי גם הפעם כי באתי הנה —
— מה זה תבענה שפתיך? — קרא הנער בתמהון — האם תנחם על כי
באת הנה לשמוע בלמודים? האם הכבוד הגדול להמנות בין תופשי התורה
כאל נחשב בעיניך? השמר לך ושמור פתחי פך לכל תשמיע כזאת באזני יתה
הנערים פן יבולע לך, כי תהיה לחרפה ולדראון לכלם —
— לא בלמודים נעלה נפשי רק אירא פן אהי גם אנכי מטרה לחצי —
על אשר ידפני חנם —
— האתה תירא מפניהם? רב לך התל ביי —
— ואיך לא אירא מפניהם? הן עין בעין אראה, כי איש זרע ימשול פה
כאין מכלים דבר וגם אתה תפחד ותשמע חרפתך ולא תשיב לחורפך דבר,
ובמה נופל אתה ממני, או במה גדול כחי מכחך? —
— זאת תבין מלבך כי לא כגודלי גודלך ומדוע תתחפש כמו לא תבין
עד מה? —
— חי נפשו כי לא אבין למליך, השמיעני דבר ברור למען אדע כמה כחי
גדול ולא אירא מפחד —
— זאת תדע אתה יותר ממני — ענה הנער בתלונה — ומדוע תתנקש
בנפשי להוציא מפי דבר אשר אירא להעביר על דל שפתי פן ישמע המורה
ויבולע לי? הטוב לך כי אגוש בחרפה מהישיבה? —
— חלילה חלילה לי מזאת — עניתו ברנש כי החילותי להבין אל מה
ידומן מליו — אל תחשוב עלי דבר בליעל כזה כי כורה אני שוחה עליך, הן
גם לאיש ריב לא אמור ולא אעשה רעה ומה גם לאיש אשר לא נגע בי לרעה
מעודו, אך האמינה לי, בנפשי נשבעתי, כי דרכי הישיבה נעלמו ממני ולכן
הרבתי חקור עד הנה, גם לא אוכל האמין כי המורה יאמס אזנו גם אם אתה
תקרא חמס כאזניו על מציקך —

— מי הגיד לך כי הוא לא יטה און לקול שאגתי? לוא התאוננתי דע
באזניו ידעתי נאמנה כי בא כמשפט את רודפי חנם אך אני לא
אעשה זאת —
— ומדוע לא תעשה זאת? —
— כי כל הנערים ירדפוני וישנאוני כי כמלשין אחיה בעיניהם, ומה גם כי
אדע מראש כי גם עלי יפקוד אפו כי לא מתמיד אני וגם לא נתתי...
— מה זה מתמיד? — שאלתיו בראותי כי עצר פתאום כמלים.
— הגם זאת לא תדע? המרם תדע כי כל הנערים אשר ירכו הנות כיום
ובלילה בשם מתמידים יקראו וכי המה נכבדים בעיני המורה וראשי העדה ועליהם
ידאגו לתת להם ארוחה טובה בכבוד וכל דבריהם נשמעים? לוא הייתי מתמיד
כי אז היה גם חלקי שמן ולא יראתי את איש אך אני ככל הנערים הנני וכל
הנערים אשר לא יקראו בשם מתמידים כאל נחשנו בעיני ראשי הישיבה ואף
אם יגועו ברעב לא ישימו עליהם לב, והמורה ישנאם בתכלית שנאה. הן! לא
כן היה לפני ארבע שנים בעת אשר רבי שמואל יצחקי היה המורה הימים
הראשונים היו טובים מאלה לבני הישיבה כי רבי שמואל אהב את כל הנערים
כאב את בניו וידאג להם לא בן עתה —
— האם תמצא בבית הזה יותר מארבע שנים כי עוד זכור תזכור את
המורה אשר היה לפנים בבית הזה? —
— לא כי רק שנה אחת אני פה אך לשמע און שמעתי תהלת רבי שמואל
תצא מפי כל הנערים אשר ידעוהו מנים אל פנים, ובעיני לא ראיתי את הימים
הטובים האלה —
— ואיה רבי שמואל כעת? —
— הוא יושב בכיתו ומעמל רעיתו יראה ישבע, כי הוא אשת חיל וטובת
לב מאין כמוה —
— ומדוע הסירו אותו ממשמרתו? האם לא רבה חכמתו בתורה כחכמת
המורה הזה? —
— חכמתו רבה אלה אלפים ורבו רבבות פעמים מחכמת המורה הזה וכל
יודעיו אהבוהו מאוד, ולא עלה על לב איש להסירו מפקודתו אבל חוק יצא
ממעם הממשלה כי ילמדו את נערי בני הישיבה דעת לשון וספר, ותחי עת צרה
להישיבה כי באו ערלים אל מקום הקדוש ללמד את הנערים שפת הנכרום, ואף
כי ראשי העדה ומנהליה עמדו בפרץ לגדור בעד הרעה הזאת ויטו בשחד את
לב שנים מהמורים לכל יבואו אל המקום הקדוש לטמאו בספרים טמאים
ותברכו בלבם כי שלום יהיה להבית וליושבו, אך שמחתם היתה עד ארגיעה
כי המורה השלישי אשר לתרפת עם ישראל ולבנות משפחתו מקרב בית ישראל
יצא הוא הכביר לנו משמוע בקול הראשים כי טוב בעיני להסיר את נערי בני
הישיבה מאחרי הגמרא מקחת לפר נפשם ולמרות רצון כל העדה ולמורת רוח
המורים השנים בא כפעם בפעם אל הישיבה וישפוך עזו אפו על המנהיגים
ועל המורה על כי לא ישימו לב אל מצות המלך ויתנם כמורדים במלך המנהלים

והמורה חלו ורגזו מפניו ולא שנו אחרי דברו ויועצו לבחור עשרים מן הנערים
ללמדם ספר ולשון העם. אך הנערים ככו ויתחננו לבלתי תת אותם בידי המשחית
הזה ויבחרו לעזוב את הישיבה משמוע בקול מסית ומדיח. ודבר המסית עליהם
חזקה. למדו לדעת לשון וספר ואם אין אסגיד את הישיבה על מסגד וגם שני
המורים אשר כתחלה לא שטו לבם לדבר הזה גם המה באו לחזק דברו. כי יראו
מפניו מן יכס כלשון לפני שרי המלך. ומנהלי הישיבה היו כאוכדי עצות ימים
אחדים, עד אשר בא רוח עצה בלכב אחד מהנערים הגדולים ויגידה להמורה
ותישר בעיניו מאוד. וזאת היא העצה היעוצה: כל הנערים יעמדו למבחן והיה
הנער אשר יצלח להיות תופש תורה הוא יהיה נקי ולא ישמע שפה נכריה. והנער
אשר צפון לבו משכל ינתן על ידי המסית. עצתו ישרה כעצת איש אלהים גם
בעיני המנהלים וכן עשו ותשב המנוחה אל הישיבה ימים אחדים, כי הנערים
אשר לקחו לקח בשפת הארץ, אף כי בושו גם חפרו מאוד כי יתר הנערים הכלימום
בכל עת ויקראו בשטם בשם גוים. ככל זאת לא מרו את פי המנהלים מדאגה
מדבר מן יגרשו מהסתפח כנחלת הישיבה. כה עברו ירחים אחדים עד אשר באו
ימי הבחינה ויבוא שר גדול לראות בעיניו אם הצליחו המורים להביא דעת בלב
הנערים ולא ישרו בעיניו, ויסוב פניו אל המורה רבי שמואל ויאמר בשאט נפשו:
הן תתפארו כי לכם לב חכמה וכי לכם חלק ה' בנינה שכס יתר על כל עמי
הארצות ואיה חכמתכם? אין גם אחד מהנערים יודע עד מה! בושו והכלמו! —
רבי שמואל רביט בפני השר ביראה וכאלם לא פתח פיו כי לא הבין עד מה,
ומאין ידע איש מהר לב וירא אלהים כמוהו שפת הערלים? והשר הסב פניו אל
המורה העברי ויאמר: ומה תשיב אתה על תוכחתי, הן אתה תלחם בכל עת
מלחמת אחיך ותתנם לאנשי-לב ואיה פיך? —

— כדברי כן הוא — ענה המסית — בדעתי החזקתי ולא ארפנה כי להיהודים
לב להשכיל, אך אל אלה אל תשים לב, כי המה פליטי הישיבה, כי את הנערים
אשר נח להם להבין בנטרא אותם לא יתנו ללמוד לשון וספר רק את הנכערים
מדעת יתנו על ידינו ומה הוכח תיכח מהם? —

— מה זה תשמענה אזני! — קרא השר כחמה אפו — הנקלה בעיניהם
מצות המלך? הכשחוק להם הפקודה אשר יצאה בדבר מלכות כי ילמדו את
תופשי התורה שפת המדינה? הוי ממרים! — הוסיף לקרוא בקול גדול בשומו
פניו אל רבי שמואל — הכהתל באכר אשר תונו עשרת מונים ביום תחתלו
במלך ופקודתו? הנישה עצמותיך ואדעה, ואם אין אני פי מלך אשמור ואשים
חותם צר על דלתי הישיבה! — רבי שמואל נבהת מפניו וידום כי לא ידע דבר
והשר התקצף והתגעש וירקע ברנליו ויקרא בקול גדול בחמתו: מדוע תחשה
ולא תענני? הראש כלב אני כי אקרא בקול ואתה תחריש ותדום?!

— סלח נא לו אדוני — ענה המסית — כי הוא לא יבין שפתך ולא ידע
את אשר תדבר ואיך יענה אותך דבר? —

— ומדוע ישימו איש נכער מדעת לראש? אחת דברתי ולא אישנה או
יסירו אותו ממשמרתו ופקודתו יקח אחר, איש אשר ידע דבה או ישלחו את

הצאן וחכקף האלה — בדברו הורה באצבעו על בני הנעורים — איש לביתו —
כה דבר השר ויפן ויצא בחרי אף.

ראשי העדה כשמעם כזאת נבהלו ופניהם נפלו מאוד. בני אמרו קץ
הישיבה בא. אך רבי שמואל הרביע רוחם באמרו: אל תפחדו ואל תחתו אחי,
כי ה' יהיה בעוזינו וחפצנו ביהינו יצליח. ועצתי אמונה לכם כי תקראו עצרה
לחועץ כדת מה לעשות וגם את המורה העברי תקראו אל האספה ותנו לו כבוד
והוא יהיה בעוזיכם. כי אף על פי שחטא ישראל הוא ולא יעזבונו בעת צר —
ראשי העדה שמעו בקולו וישלחו לקרוא עצרה וגם את המורה בתוכם ועל פי
עצתו הסירו את רבי שמואל מתחת עזר ראש להישיבה ושימו אחר תחתיו. הוא
המורה אשר יורנו בעת כי הוא היה פקיד בבית הרצים בסוסים לקנות את
הסוסים ולהביש בעין פקוחה על העבדים כי יעשו מלאכתם באמונה ולכן ידע
לדבר כן בשפת הארץ ולפנים לקח גם הוא לקח בהישיבה הזאת. ובכך בא
מאחרי הסוסים לדעות בעדו צאן יעקב. אמנם בדרכו את הסוסים כן דרכו גם
את הנערים. כסוסים נחשבו נערי בני הישיבה בעיניו. ורק שני הנערים המתמידים
יחשבו בעיניו כתופשי תורה —

האם להמתמידים ישוב מאוד ותקנא בהם מדוע לא תהיה גם אתה
כאחד מהם? — האנכי אהיה מתמיד? אני? ומה אועיל לי אף אם ארבה הנות, הלא
קצרה בינתי מהבין את אשר לפני? גם לא אוכל ולא אוכה לשבת כל היום ואשמורה
בלילה להנות כנמרא כי לא הסכנתי כאלה —

האם יערים למען מצוא ארוחה טובה —
אמנם כאשר יראו כי ישכועות וירחים עברו. ואתה עורך הוגה בשום
לב אז יאמינו לך וישלם לך כפעלך — האם יאמינו לך וישלם לך? —
האם משגע אני כי ארכה עמל ויגיעת נפש להכל ירחים אחרים מבלי
כל שכר לעמלי? לוא האמינו בני כדנע או נחפכתי היום לאיש אחר. אך
ידעתי נאמנה כי המה לא יאמינו לי לכן לא אוכה ולא אחפוץ להיות מתמיד —
אבל אני אוכה ואחפוץ להמנות את המתמידים —

אתה? ולמה לך כל העמל הזה! האם יחסר לחמך? או תבקש עזרה
מעקת אויב? הלא ארוחה טובה נתונה לך לכל ימי השבוע ורכנו וקיבך באהבה
ויהיה עליך סתרה ומה לך עוד? —

אבל נפשי אותה להרבות לקח למען תרבו חכמתי ואהיה גם אני רב
או מורה ברבות הימים —

האתה תהיה רב? — קרא בקול שחוק — האתה תצליח להורות דע?
הנקלה זאת בעיניך להיות רב. הלא רק אחד ממאה מהחכמים הגדולים ימצאו
למו משמרת רב. ואיה איפו יקחו כל אלה אשר כביר כח לכם בתורה ערים

לשבת כס בתור רב ומוחה? התאמר בלבך כי אלה המתמידים יקוו לחיות רבנים
יטורים, או תשחק תלעיג לי? —

— ולמה ילמדו המה בתאוות נפש אם לא יקוו למצוא משמרת רב? —
— המה ירכו הגות למען מצוא חן בעיני המורה והמנהלים ויתנו למו
ארוחה טובה ולמען יקחם אחד מהעשירים אחר כבוד להתחתן בהם, כי המה
כלם כבר כאו בשנים ויתאו ל... — הוא הוציא מפיו דבר נבלה אשר
לא שמעתי כמותו מיום עזבי את החזן, ואף כי לא בפעם הראשונה הקשבת
לקח טוב כזה, כי כבר שמעתי כאלה רבות מפי הנערים השובבים בעיר
אשרות ומפי החזן ועוזריו, ככל זאת נעותי משמוע כזאת בבית ה' מפי נער
תופש תורה בהביטו בנמרא, כי הוא לא הסיר עיניו אף רגע מהגמרא בעת
דברו אתי ואביט בפניו בשמטון ותמהון. אכן הוא גם הוא הכיט בפני כמשתאה
ויאמר: מה זה תביט בי בתמהון? —

— האמת אניד לך ולא אכחד, כי לא קויתי לשמוע דברי נבלה כאלה,
אשר רק בטעויות פריצים ישמענו פה בבית ה'. גם פליאה דעת ממני איפו
שמעת אתה דברים כאלה? —

— כאלה וכאלה תשמענה אזניך פה ולא תוסיף להתפלאות בי — ענני כמנחת
לב — אך מה אוסיף לדבר אליך? שור נא הנה ואחרת תדבר — ובדברו הורה באצבעו
על הספר אשר לפניו — קרא נא את הכתוב בספר הזה ואז תראה ותדע מאין אדע
את הדברים האלה — שמתי עיני בספר ואקרא: אמר ליה רבי חייא לברתיה...
כוורא כחדא ידא... ומרגניתא כחדא... אני לא אבין פשר דבר — עניתו.
קרא נא דברי רש"י ותבין פשר דבר — עשיתי כדכרו וחדשות לא
פללתי ראו עיני ואומר: בעיני יפלא הדבר! —
— דברים כאלה ימצאו לאלפים ולרבבות בהגמרא — ענני כמנצח — ואם
תחפוץ אראך את כלם —

— האם למדת כל הספרים האלה, כי תדע את כל דבריתם? —

— לא זאת! רעי הראו לי את הדברים כאשר אראך אותם אני, כי כל
נער יחפוש חפש מחופש בכל ספר, וכאשר ימצא דבר כזה יראהו לרעהו וכבן
נודעים לנו כל הדברים, אמנם עתה לא תתפלא עוד בשמעך מפי דברים כאלה
אחרי אשר גם חכמינו דברו בכמואלה? — אני החרשתי כי לא מצאתי מענה לענות
אותו על דבריו והוא הוסיף לדבר: הוא אשר דברתי, לא למען השיג משרת
הרבנות והגו המתמידים כשום לב ומה לך לצאת בעקבותיהם? ראה דרכי וחכם,
הן לי לא נתנה ארוחה טובה ורק חמשה ימים בשבוע מצאתי ונכל זאת לא
נפתה לבי להיות מתמיד לחסר נפשי משנה —

— ומה תעשה בהימים אשר לא תתן לך ארוחה? מאין יבוא לחמך? —

— הן לא מתי עד הנה אף פעם אחת ברעב — ענה בשחוק — האם
רחל, תחיה עד מאה ועשרים שנה תדאג לנו כי היא תסוכב על פגזי נדיבים
ותקבץ לחם זכסף טאת כל איש אשר ירבנו לבנו ותתן לכל נער אשה יחסר לחמו
לחם ושחים או שלש אנורות, וכאהבע אנורות יתרו בידי מחיזים אשר יתנו

לי ארוחה, כי רק ארוחת הצהרים נאכל בית איש וזמו ולארוחת הבקר והערב ינתן לנו פת לחם ואנורה או שתים איש איש כפי נדבת לבו, ואלה האנורות אקבץ על ידי ולפעמים כאשר אוכל לשבעה בצהרים לא ארעב בערב ואתן גם את לחמי בכסף, כן יעשו כל הנערים וגם אתה עשה כדבר הזה, אמור כי לא תחפוץ לבוא כלילה לאכול ארוחת הערב ויתנו לך אנורות כסף ותקנה לך מטעמים בבית ישרה האלמנה כאשר תאוו נפשך —

— האם בכסף תמכור ישרה האלמנה את מטעמיה לבני הישיבה? אבל היא אמרה לי כי תתן ארוחת הבקר לכל בני הישיבה והאמנתי כי תתן כלי כל מחיר — כדבריה כן הוא; היא תתן לכל הנערים אשר יביאו כספם או ערבוץ בידם — עתה אנינה למה שחק המורה באמרו לי "בן ישרה האלמנה היא אשה טובה ותתן ארוחה לכל בני הישיבה" כי רק במחיר תתן ואני אמרתי בלבי כי היא אשה רבת צדקות וחסד —

— האם אשה אלמנה ועניה כמוה תרבה צדקות? ואיה איפו תקח להשביע את כל בני הישיבה כלי כל מחיר? —
— אני לא ידעתי כי היא אשה עניה ולא בינותי ברבריה —
— התלך אתי בערב הזה לאכול בכיתה ארוחת הערב? —
— לא כי אל האיש הנותן ארוחתו ביום הזה אלך —
— אבל מחר תבקש כי יתנו לך לחם וכסף ויחד נאכל בבית ישרה האלמנה, האין זאת? —

— האם משוגע אני כי אמיר את הארוחה הטובה בשתים או שלש אנורות? והאם תתן לי ישרה האלמנה ארוחה טובה במחיר האנורות כהארוחה אשר אמצא שמה? —
— אמנם הלא כה יעשו כל הנערים, כלם יקחו להם לחם ושתים או שלש אנורות —

— ומה יעשו את הכסף? —
— אלה אשר ימצאו חפץ בכסף יאכלו את הלחם לבדו ואת הכסף ישימו בכליהם למשמרת, ואלה אשר נבחרו בעיניהם מאכל תאוו יתנו גם את הלחם בכסף ויקנו לביבות חמאה ודבש בכית ישרה האלמנה, ובעיניך תראה איך יפדוץ פה מסחר הלחם בין הערבים ויעלה למעלה ראש — בין בה זכה רד היום ועת תפלת המנחה הגיעה, או עזבו הנערים אשר ישבו בעזרת האנשים את מקומם ויתאספו לעזרת הנשים, כי כל היום מלאו הנערים את שתי העזרות וגם את התא אשר בצד בית התפלה מפה לפה ורק בעת התפלה נקבצו ובאו כולם לעזרת הנשים ואז החל המסחר...

בין הערבים

מחזה נפלא מאוד ראתה עין האיש אשר בפעם הראשונה דרכה רגלו על סף עזרת הנשים בבית הישיבה; לבית אספת סוחרים נהפך הכותל כהנע: הנערים אשר לחם או כסף לחם ושלחו במסחר ידיהם, ואלה אשר לא לחם